

Túl a pásztorjátékon...

Az ádventi meg a karácsonyi emponi szokások között, melyek háború után alakultak ki, az Jr házában előkelő helyet vívott í magának a pásztorjáték. A zereplő gyerekhadnak öröm, a zülőknek öröm és büszkeség, a papságnak meg, még e kettőn feül, pásztorjáték siker, amely jó meglepétedtséggel jár. Mint dy sok más, vallásos folklór dem, a pásztorok játéka is úgy onult be a harmincas-nyegyves évek óta a katolikus köztutaliba, mint őseinktől nyert vagy Jra felfedezett nagy népi érték, Imúlt századok egyszerű pietásáak megbecsülendő emlékeje. Jüzig zenészi, írói, pásztori műond simított, csinított, színeett rajta. A pásztorjáték ma a emplomokban valójában a miszriumjátékok hangulatából ad bbet, mintsem a téli pihenés levező — ha tehette — földmües nép nyers természetességéből. Tempomban így is van ez rendn. És mert a folklór a nemzetadatok is nagy táplálója, ugyan íért ne ismerte volna fel ilyen rtékét a huszadik századi egyáz? Felismerte, templomaiban elyet adott neki és ma már az műgyis szinte áttekinthetetlen értéket öltő liturgia értelmezéne megfelelően, liturgikus élenek legalábbis a peremére hezezte. Ott foglalt tehát helyet egy ílizált népiességű „pásztorok jáka”, ahol mellette látjuk a gát í alig ismerő, vallásos és zenei plklórkutatás eredményeként, a zinte teljes karácsonyi egyházi nekanyagot és természetesen a arácsonyi vagy nem karácsonyi archaikus imádságokat, mondóákat, ráolvasásokat”.

Színes és tarka együttese ez a lélesztett, de legalább felkutatott szokásoknak, szövegeknek, ifogásoknak. Sokféle színfoltjuk gy vetődik a vidám gyermekdeítánt ünneplő templomon kívül múlt mindig ádventi szürkeséü homályát kutató szeme elé, ínt a neogót templomok színes vegablakain megtört benti vilápság. Ámde, ha a vidáman jámör népi vagy népies szokásokon í melódiákon túl figyelünk, kúntunk, a magyar régmúltból erőljesebb kórus szólal meg... A íntus firmus hatalmas áradásáal zendül meg a kérdés: „Quem ídistis pastores?” Kit láttatok írtorok? Mondjátok el, adjátok írül nekünk, a földön ki jelent íeg? És rögtön a válasz: „Megíletettnak láttuk az angyalok írusában az Údvízítőt, az Urat, leluja, alleluja.” Ez a karácsoyi hajnali zsolozsma első antiíája, ez a „Iudus pastorum”, a ísztorok játékanak íhletője, ez hát a pásztorjáték ősforrása.

Ősforrás és ősi forma. Ilyen íyszerű, ilyen rövid, ilyen érzépség nélküli az a szöveg, amelyíl először a liturgiát tovább dratíázáló klerikus irodalomban udus”, játék lett, azután idők írtával, templomon kívül, pászrszállásokon és jobbágyportán kialakult a karácsonyi kántás, a Csordapásztorok...; majd a ma körüli nyers, gyermekes, ípi humorú játszadozás, a pászríjáték. A játék, a szokás régi hát, de minden bizonnyal még gebbi az, amiből kialakult: a tin civilizációjú Európa gregóán kultúrájának az a szép, halmasan szép darabja. Íme tehát, met csak a művelt vallásosság íttott a népre, a liturgia a szoisra és nem fordítva. Ígaz, hogy ít a liturgikus kultúrából nyert ídtást egy életforma-különbség vább alakította. Az antifóna odálatos tömörsége feloldódott tár még a „bóved hetek” táplkozási reminiscenciában is. A ílönböző életforma a paraszti ílt, s a klerikusok elegáns énekes falusi tréfálkozások kelesnek tűnő vidámságában halt. Mégis biztos, hogy a Quem ístis” gondolati tartalmát a paszrti gondolkodásmód asszímííta és átformálta. Maradandó ményne tette a maga, és többévsébe megmaradóvá a huszadík ázadi „hittanos” gyerekek száára. Az asszimilálás és a játékrmálás alapja azonban egy életma volt, a paraszti életforma, mely 1976-ban már szinte viszavonhatatlanul a múlté.

Az életforma megszűnven, megszünt a játékot természetes modon magáénak tekintő, arra spontán reagáló gondolkodás is. Ily módon aztán a pásztorjáték, a városiasodó mai világban esetleg ísztelettel, de mindenesetre íváncsisággal szemlélt „vallásosnéprajzi” múzeumi tárgy lett, konzervált tudomány. De, mert népünk múltjához tartozik, önmagában népi alkotás. Helyes, ha orzi az emlékezés, feleleveníti a gyakorlat.

De milyen különös: a játék ősmintája — a karácsonyi antifóna — sem formában, sem tartalomban nem volt, nem lehetett életformához kötött. Tartalma szérini bibliai, megformálásában írodalmi alkotás. A dallama a kialakuló magyar zenei műveltséget gazdagította. Lehet, hogy eljutott még a népi gyakorlatba is. Azonban ha ez nem is történt meg, hozzájárult, mint annyi más, az írodalmi műveltségünket megalapozó deákultúra élményanyagához. Kiseb érték számunka a „Quem ídistis” magyarországi élete, mint a belőle leszármazott pásztorjáték? A kérdés feltevése íhába való. A nemzeti művelődési tudat, írodalmat íspiráló élményvilág, sem az egyik, sem a másik nélkül nem volt meg. De ísőbb, magasabba vívó, Európához kötő mégis az első volt. Emlékezetben megőrzése, írodalmi, zenei rokonságának, gyakorlatban való felelevenítése tehát nem lehet kisebb gond, mint a pásztorjáték és a karácsonyi dalok, az 1799-ben feltűnő „pastorale”, a „Mennyből az angyal” íplomí és templomon kívüli kultuszának épségben tartása. A magyar karácsonyéjszaka a pásztorjátékon túl antik versformát, középkori írimet és íritmust, gregórián és korrai többszólamú dallamot is ídeé. Izaiás prófétálása, Leó pápa ícicerói eleganciája, az ágostoni ékesszólás velük és általuk lett íhonos Pannóniában, és íőként — nemsokára magyarul — az írodalmi kifejezésünket legdöntőb-

ben előkészítő magyar zsolttározás.

Mindezt az életformák elmúlásán vagy változásán túljutott magyarság új, korszerű nemzetudatá és újjáalakuló kultúrformája már nem utasítja el, mert ilyen előzmények nélkül sem a jelen, sem a folytatás nem lehetséges. Az előzményekhez — ez kultúrtevényeket jelent, nem ideológiát — egykor az egyház is hozzájárult, mint tudjuk, lényegesen. Mit fog tenni a jelenben és a folytatásban? A még kezében levő, megbecsült vagy pillanatnyilag nem megbecsült szellemi értékek teljes egészét tudja-e, akarja-e, a nemzet javára hasznosítani — túl a pásztorjátékon? Megvallom: nem tudom.

A pásztorjáték történetét elíndító „Mit láttatok pásztorok?” antifóna után egy másik, metrikus következik. Versmértéke hexameter, a szerzője az V. században élt Caélius Sedulius. A hexameter neve valamikor „hósi ének” (Carmen heroicum). Ez az antifóna volt ama hexameteres verssek egyike, ami ezen a földön először hangzott el, s a metrumot ennek a népnek és költőinek jól meg kellett tanulniuk. Mert ezután ennek a népnek a története nem pásztori ídillek sorozata lett. Elmondásához jobban is íllett a hósi vers. Ezért lebegnek Kisfaludy Károly distichonjai a mohácsi gyásztér fölött és ezért verselt „hósi ének”-ben a gégerákban kínlódó Babits és az abdai sír felé menetelő Radnóti. Ezért kell, hogy még a pásztorjátéknál is maradandóbban zengjen a ívővönek társával Sedulius karácsonyi antifónája. Csanád Béla méltó fordításában: („Genuit puerpera regem...”) „Nagy Királyt szült íme az Asszony, neve fénylik örökké, mint jó anya vígadozott, de Szűz maradt ígazában. Nem volt íly csoda még, ezután se hasonló.”

Mesterhegedű

Írta: Tóth Sándor

A hegyek aiján hamar beköszöntött a tél. Az alkonyati árnyékok ílelésében a Kispataki feszítú jégpáncélját, s a Borús hósípkája ívaláni készül az oromtól: vékony képdenge metszi el a hegyet. A toronyóra számlapját vilánykörte világítja meg: fél négy. Dallos János zsebre dugott kézzel bandukol a kert alatt, a kitaposott ísvényen, amely évekig a tündérszigetre vítte őt. Szívárványútnak is nevezte, míóta a városban látott egy különös festményt: gyerekek játszóttak a paták partján s feleltük, a „színes íven”, két gyerekek egymás kezét fogva fénypalota felé ígyekeztet: valóságból a mesék házába.

A tündérpalota számára Tuba Márton bácsi titokzatos műhelye volt, a fenyő és lakk íllatú szoba, ahol hegedűk lapjain nyílt ki esténtként az öreg kályha lángja. C — akkor még tízenkét éves gyerekek — ítt szeretett bele a hegedűkbe. Dús hajú, vékony újjú ídegen hajolt a húrok fölé, amikor legeíször lépett be Márton bácsi ajtaján, aki szájjára tette mutatójúját, majdmeg összekulcsolta kezét, amínt a sarokban ílt. Bólogatott, mosolygott, ídönként pedig összeráncolta a homlokát. Amikor az ídegen befejezte a játékokat, némán megrázogatta a kezét, és végül annyit mondott: ez a hegedű is elviszi a lelkenek felét, de nem bánom.

Tuba Mártont mindenki ísmerte és szerette a hegyek alatt. Az egykor fiatal ísztalos, aki nyakába vette a világot, hogy hegedűt csinální tanuljon, úgy tért vissza az olasz és francia városokból, hogy élleste szokásaikat is, megtanulta nyelvüket és értő kézzel válogatott a juhar- és a fenyőfélékből. Tudta: a hegedű olyan, mint az emberi természet. Erre hosszú évek múltán íjtt rá, míkor már a hegedű „lelkét” értő kézzel helyezte a tető és a hátlap közé. A különös jószágot, amelyre talán nem is íllik ez az elnevezés, a lélek ott van láthatatlanul a puha

és a kemény fában, a húrokban, s csak akkor íled meg, ha íavatott kézbe kerül a vonó. Márton mester sok barátot szerzett, a hegedűmiatt. Mert aki nem is hallotta meg fülével a húrok beszédét, megérezte: a csendes szavú embernek nagy szíve van. Míndíg ídösebbnek íhítték őt koránál. Pedíg kijárt a legények közé, még a mulatságaikból sem maradt el. Csak éppen íjtt megjegyezte: az ícélészalák ílveszték zengésüket, ha túlfeszítik.

Egyedül ílt már régóta ínélkül, hogy ípanaszokodott volna. Mégis íttől íélt legjobban: magával kell vínnie tudományát. Örült hát, hogy a Dallos gyerekek ídászokott. Órákig bámulta, hogyan dolgozik és segítte a lakkot keverni. Mondta neki: aztán el ne maradj, ha a városba íársz ís. Megtanulhatod nálam esténtként a hegedűcsinálást ís. Csak azt hallgatta el: ítelik íz íztendő, míre magára hagyhatja. Naponta megtaníttotta valamire. Hol egy vésőt, hol meg egy apró gyulát ídott a kezébe, míközben hosszú történeteket mesélt a hegedűről. Amíkor már együtt dolgoztak, nagyokat hallgattak. Az ínyv ínyortogott csupán a vaslábasban s a ía íersent a kések alatt.

Egyszer csak ílkészült Dallos János első hegedűje. Mestermunka — vette kezébe Tuba Márton és büszke volt.

— Játsszódj rajta, hadd halljam. János megróbálta, amít már mester hegedűjén annyiszor. Anyjától tanulta, még gyerekek íejjel. Karácsonyi ének volt:

„Kedves álmat hogy szerezne szíllöttjének...” A vonó nyikorgott, csúszott, s íhelyett, hogy dalolt volna, íajgatott a hegedű.

— Hagyd ífiam, nem íkótheted íletre — íntette az öreg —, korai még.

— De hát azt mondta Márton bácsi, hogy ez, ez ívalóságos mestermunka...

— Jó, jó. Tedd csak oda a íelső polcra, mellé a vonót. Túlságosan sokat foglalkoztál vele ínélkül, hogy a lelkét megleíted volna.

— Tudom én a hegedű ílelkét... — Majd csak ezután.

Misztika és közösség

Ha manapság valamire azt mondják: „misztikus”, az egyet íjelent a homályossal, az érthetlennel. Sokan egyenesen bízalmatlanul tekintenek a vallásos tapasztalásnak erre a módjára. Úgy találják, túlzottan ís a régebbi korok vallásosságához íkötődött. Lehet-e — kérdik — vonzó ílehetőség korunk embere számára, íkinek már nem a szemléíoldés, hanem a tevékenység az íszményképe? Szükség van-e még misztikára olyan korban, melyben az egyedi ílekiségről a közösségre ítevídik át a hangsúly?

S ha bennünk, hívíkben ífféle kérdések íbrednek, nem csodálkozhatunk azon a íkritikán, amellyel nem vallásos kortársaink íközelednek a misztikához. A marxista Radnóti Sándor pl. „ílkülönülő misztikának” nevezi a keresztény misztika íjellegzetes íformáját (A szenvedő misztikus, Vigília 1975. 5—7. sz.), amível azt akarja kifejezni, hogy a misztika egyenlő a íbefelé ífordulással, az ídőtlenbe való ílmeneküléssel, így íszükségszerűen íszakít környezetünkíből, ílegfeljebb csak a írokonlelkek ínem ívalóságos, hanem „ílluzóríkus” közösséget íengedi meg. Keresztény ídálról ís íel kell, tehát ívetünk a kérdést: íhiteles-e a ímisztika-kép, ez íkövetkezik-e a íkeresztény ízenetből?

A keresztény ílekiség története íalapján ínem ítagadhatjuk, hogy ívolt, ísőt ma ís létezik a ímisztikának olyan íformája, amely az íembertársaktól való ílkülönülés ífelé ímutat. Ezt a íformát „ínmisztikának” ínevezhetnénk, mert az „én” áll íközeppontjában. Sok í esetben még művelőinek íletíformáján, társadalmi íhelyzetén ís íle ílehet mérni ezt a íkülönállást, íszakadást. Gondoljunk a ímagánya íkamrájában ívonuló íremetére, az íéletüket ípózna ítetején ítöltő „íoszlopokra”. Magdeburgi íechtlidre vagy íckhart mesterre ís íutalhatunk.

Az ílkülönülés tehát a ímisztika bízonyos íformájára ívalóban írvényes. Azért íppen az én-misztikára, mert ítt azon van a íhangsúly, mí az, amít én ítélek, amít íelki ífolyamataimmal íelfogok.

Nem íhúzatunk azonban egyenlíőségíletet az én-misztika és a íkeresztény ímisztika közé, bár íkésígtelen, hogy íkeresztény íkörben ívirágzótt kí íleginkább. Vele íszemben ípéíául a íhindu ímisztika ílet-misztika ísupán: az én ott ífeloldódik a ítermészet és a ívilág íegységében. Az ísem ívéletlen, hogy íkultúrkörünkben ínyire íkifejldött, íhszen az íkori ízedetek után a íkereszténység ífedezte íel ígazán a „íelsőt”, a ílelket, a íszellemi írangelsőséget.

Az egyéni ítélés azonban a ímisztikának csak íegyik ídaldala. Akkor ívezet ílkülönüléshez, ha csak ez az íoldal íl. Az íörökös íönvízsgálat íkönnyen íácsaphat íönkeresésbe, íképmutatásba, íöníltogatásba, az íönmarcangolás mások íkritízálásába, a ímagunkkal való ítörődés íönzóvé. íellenségeskedővé ítehet.

Így íértjük meg íszent Pál ífigyelmeztetését: „A íelki ídományok íkülönfélék, de a íLélek íugyanaz” (1 Kor 12. 4). Más íszavakkal: ínem az ítélí ílmény írendkívílísége ídönti el, mí ír egy-egy írejtett íképesség, íhanem a íLélek, ímégpedíg íhogy a ítovábbiakban (12—16) íkifejti, a íkrisztusí ítest sok-sok ítagját íösszekötő íszentílekek. Ezért íszólt íarra, hogy „íértékesebb ídományokra” ítörökídjünk (31), azokra a íközösséget íösszekovácsoló ítettek, melyekben íegyedül ítaláljuk meg íkrisztust és a íszentíleket.

Csélnyi István

Nem-katolikus keresztény elhunytakért ís íszabad a íjövöben ínyilvános ígyászmítet íbematatni a íHittani Kongregáció ílegíjább ídekrétuma íértelmében, amennyiben a íhozzátartozók ezt íkérík.

járt, ísegítet neki: ímegísmertette íönmagával ínélkül, hogy íerről íkülönösebben íbeszél volna: ícsendes ívisszavonulásai, ha ífújta írendületíenlő a ímagát — íelőbb ítöbb meggyógyték: már ínem csupán íf a ífontos...

*

Most íszaporázza ílepteit, ítbújík a ícsontágak íalatt, a ífelesége ímondta, míkor ímegérkeztek, ímen íen el a íöreghez ís, íközöntsön neki íünnepet. A íhegedű — ívilíant ígyába. Megvan-e még? íPálí íhelyett íkis íbetoníhidat ítalál a íszabályozott íatakmeder ífelett. A íszíklák azonban ímegmaradtak, s a íjég íalatt íforrni ílátja a ívizet.

Ídjonisten! — íközön rá a ísarokban ílő Márton mesterre, íki íszelíd ícsendíbe íburkolózza így ífogadja, mínthá ítegnap íjárt volna nála íutóíjára. Már ímentégetné ímagát, de az íöreg ílegíynt: íhagyja, írti íf, íhogyne írténé. És ífelé ímutat:

— A hegedű.

Ízavartan ímegífordul, más ívárt. Szó ínélkül ífelnyúl a ípolcra: az íhegedűje ís ínem íporos.

— Míndíennap íletíírltem, mert ítudtam, íegyszer íelíjössz íerte. Dallos János már ífogja a ívonót, állala íszorítja íhegedűjét. Kéttöt, íhármát még ínyikordul a ívonó, ímeg-megcsúsízik, aztán íegyszerre íenekelni íkezdenek a íhúrok:

„Kedves álmat hogy íszerezne íszíllöttjének...”

Tovább ínem ítudja, ílfelejtette. Újra íkezdí, íegyre ífénysesíbben, ítízstáíbban. Újjai ímegnyílnak, de ífóként a íszíve.

Amíkor íbbahagyja, ínem íemel ífel a ífejét. A ítű ínem ívilágít már a íkályhában, íhamvad a íparázs. Íott, a íleszálló ísötétséíben íelhagyja íbensíjét az a írégen ílhalígatott íkérdés:

— Márton bácsi, íkíkor míért ínem íszólt a íhegedűm?

Az íöreg íodapíllant. Így ís írákaszkíodik íános ítekíntetere, és íhosszan, ítagóltan ífelel:

— Mert íkevés, ífiam, a ímesterség, ha ínincs ímeg íhozzá az íembérség.